

Čejka, Mirek; Krmíčková, Helena

Zpráva editorů

In: Jakoubek ze Stříbra. *Dvě staročeská utrakvistická díla Jakoubka ze Stříbra*. Čejka, Mirek (editor); Krmíčková, Helena (editor). Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2009, pp. 129-132

ISBN 9788021048430

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123896>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZPRÁVA EDITORŮ

Toto vydání dvou textů Jakoubka ze Stříbra je založeno na jediných známých dochovaných rukopisech a je podáno v transkripci, jež se řídí běžnými zásadami pro vědecké vydání staročeských textů.

Český text traktátu *O Boží krvi*¹ s incipitem *Poňavadž za veliké Božie dobroděnístvie máme vzdy děkovati Pánu Bohu* je zapsán v kodexu uloženém v Knihovně Národního musea v Praze pod signaturou III B 11 (dříve 2 D 17, v tzv. Douchově sborníku husitském) na foliích 155v až 180r. Přesná doba vzniku není známa. Tento jediný rukopis je psán na papíře českou bastardou a je zapsán rukou jednoho písaře. Některé z oprav a přípisů na okrajích jsou zřejmě připojeny dodatečně jinou rukou. Foliace je značena mnohem pozdější rukou *recto folio* vpravo nahoře tužkou. Číslování folií je za foliem 162 porušeno vynecháním č. 163, folio 178 bylo všito do kodexu obráceně, takže strany folia jdou v chybném pořadí (nejdřív 178v, pak 178r s číslem folia). Pod číslem prvního folia textu je stejnou rukou *in margine* označeno číslo textu v kodexu zkratkou *N. 5*.

Zápis Jakoubkova textu začíná velkou červenou iniciálou přes osm řádků; je rozčleněn na sedmáct základních oddílů, z nichž každý začíná na novém řádku menší červenou iniciálou přes tři řádky. Nejblíže nižší členění je naznačeno odstavci začínajícími na novém řádku bez výrazné iniciály. Členění textu na větné a souvětňné celky je realizováno funkčním využitím velkých písmen. V písařském usu je zde patrný jistý systém, který respektujeme, pokud je to účelné, a snažíme se jej zachovat. Odchylujeme se zejména v typových jevech, zdůvodněných ohledem na systém. Jde hlavně o velká písmena na začátku přímé řeči a při pokračování autorova výkladu po citaci nebo přímé řeči. Malá písmena naproti tomu ponecháváme podle rukopisu někdy i po otazníku, kterým označujeme na konci evidentní otázku s tázací intonací; malé písmeno po něm následuje, jde-li o otázku vloženou nebo posloupnost tázacích vět v koordinačním vztahu. Od rukopisu se v tomto ohledu snažíme odchýlovat co nejméně. Tím lze v naší transkripci vysvětlit poměrně časté použití středníku v rozsáhlejších nadvětňných celcích. Tato transkripční zásada umožňuje zdůraznit v syntaktické výstavbě textu zřetelné stylové příznaky projevu mluveného, popř. kazatelského. Vnitrovětnou výdechovou interpunkci rukopisu, která používá převážně jednoduchých a dvojitých virgulí, nahrazujeme dnešním interpunkčním systémem, který je založen na principu syntaktickém. Standardní zkratky rozvádíme bez označení.

Pokud v transkribovaném textu ponecháváme cokoli, co do něho vlastně nepatří, používáme athetačních hranatých závorek (vkládáme do nich

1 K traktátu srov. BARTOŠ, František Michálek: *Literární činnost M. Jakoubka ze Stříbra*, č. 40, s. 36; SPUNAR, Pavel: *Repertorium auctorum Bohemorum proventum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans* I, č. 666, s. 244.

např. slova, která se omylem opakují nebo nebyla škrtnuta; srov. *O Boží krvi*, s. 56: [zapieráme] nedopúštieme).

Vykřičníkem v závorkách (!) upozorňujeme na ortografické a hláskové jevy, které nápadněji vybočují ze systému. Jde o příznakové vyznačení ne-náležitě délky vokálu (zejména v koncovkách), příznakovou záměnu $i \times y$ v koncovkách, záměnu $\check{e} \times ie \times í$, tupých a ostrých sykavek, $r \times ř$, skupin $kd \times kt$ u zájmen, příznakovou záměnu předložek $z \times s$, příznakové odsouvání náslovného j - ($jsi \rightarrow si$), splývání neslabičné předložky s následující náslovnou souhláskou (např. $k\ kostelu \rightarrow kostelu$), příznakové vynechávání předložky (např. $v kostele \rightarrow kostele$) aj.

Přestože je rukopis zapsán čitelně a pečlivě, jeho transkripce nebyla vždy snadná a transkripční zásady nebylo vždy možno aplikovat bez problémů. Rukopis sice používá diakritického pravopisu zvaného Husova, ale nikoli důsledně a jednoznačně. K rozlišení sykavek „s“ a „š“ v koncovém postavení se užívá grafému s a spřežky fs , v nekoncovém postavení se v rukopise užívá pro obě sykavky někdy stejných znaků (f , ff), „š“ se však píše nejčastěji grafémem f s *punctem rotundem* připojeným zleva nahoře ($\underset{\cdot}{f}$), jindy se používá digrafu ff , kterým se na jiných místech zapisuje také zdvojené, popř. dlouhé „s“ (*kussy, masso*). Podobně je tomu i při rozlišování „z“ a „ž“ (z , zz , $ž$), přičemž případů nerozlišování je daleko více než u „s“ a „š“. Při označování afrikát „c“ a „č“ postupuje písař obdobně, používá grafémů c , \dot{c} a digrafu cz , a to opět dosti nedůsledně. Specifickým znakem textu je výskyt souhlásky „č“ v pozicích, v nichž se běžně nevyslovuje. Pokud nejde o zřejmou písařskou chybu, takové nestandardní, avšak nikoli nemožné „č“ ponecháváme a komentujeme je v textu vykřičníkem (!), jak uvedeno výše. Litera „g“ označuje nejen foném /j/, nýbrž i /g/ v přejatých slovech, a to bez jakéhokoli rozlišení diakritikou. Diakritických znamének používá písař nedůsledně i při označování kvantity virgulkou. Zejména je důležité, že graficky diferencuje, byť nedost důsledně, krátký vzestupný diftong „ě“ s jotací, tj. [ĭe], od dlouhého vzestupného diftongu „ie“ s jotací, tj. [ĭie:]: krátké „ě“ značí spřežkou ie , dlouhé „ie“ spřežkou $ié$. Pro palatální „ň“ používá písař grafémů n , \dot{n} a u některých slov konvenčně i grafematické posloupnosti $n+i$ (*poniawadz*); pro „d“ má často d s *punctem rotundem* nebo d bez diakritiky, v některých slovech pak v důsledku starší grafické konvence posloupnost $d+i$ (*diábel*). Analogicky postupuje při záznamu souhlásky „t“: zde však nejčastěji používá grafému t , méně často využívá k vyznačení palatálního příznaku *punctu rotundu*, tedy t^{\cdot} , a v některých slovech konvenční posloupnosti $t+i$ (*křieftian*).

Jediný rukopis *Zprávy, jak Sněm konstanský...²* (uváděné u F. M. Bartoše jako *List proti upálení Husovu i odsouzení kalicha*), začínající slovy *Pane*

² Ke *Zprávě* srov. BARTOŠ, F. M.: *Literární činnost*, č. 42, s. 37; JIREČEK, Josef: *Rukověť k dějinám české literatury I*, Praha 1875, s. 308; SPUNAR, P.: *Repertorium I*, č. 667, s. 244.

milý! O Božie krvi přijímaní v obecném lidu křesťanském v nalezení a položení konstanském napřed popsaném mezi mnohými kusy tento jest prvý, je součástí kodexu uloženého v Národní knihovně České republiky v Praze (Klementinu) pod signaturou XI D 9 na foliích 161r-170r. Čítá tedy deset papírových listů. Celý text je psán zběžnou gotickou kurzívou a je zapsán rukou jednoho písaře. Nad textem je na prvním listu připsán název jinou rukou a pozdějším typem písma *Zpráva / gak Sněm Konstanský o Swatofti Wečere K. nařjdił.* Některé opravy a přípisky na okraji by rovněž mohly být připsány dodatečně jinou rukou. Skutečná iniciála je v textu pouze jedna, a to na absolutním začátku textu; je červené barvy. Písař užívá velkých písmen s červenou výplní k členění textu na souvětne celky. Vnitřní členění souvětých celků je výdechového typu a je značeno virgulemi a dvojitými virgulemi. Vyšší textové celky jsou vyznačeny speciální červenou značkou tvaru půlměsíce, kterou zaznamenáváme symbolem ¶.

Nejvyšší jednotky textového členění jsou signalizovány novým řádkem. Pro zavedení interpunkce jsme využili především členění rukopisného textu s pomocí velkých písmen. Stejně jako při transkripci ostatních rukopisů nahrazujeme původní vnitrovětnou výdechovou interpunkci dnešním syntaktickým interpunkčním systémem. Naše členění na odstavce a oddíly víceméně odpovídá zmíněným písařským značkám a písařovu členění s pomocí nových řádků. U veškerých podtržení užívá se v rukopise červené barvy.

Diakritických znamének používá písař nedůsledně. Kvantitu samohlásek a rozdíl mezi diftongem „ě“ a „ie“ neznačí vůbec. Vokály „i“ a „y“ se rozlišují nedůsledně a v násloví nebo na konci slova jsou sporadicky zapisovány také spřežkou *ij*.

U souhláskových liter se „ž“ píše jako *z* nebo *ž* nebo spřežkou *zz* nebo se neznačí a píše se jako *z*, ačkoli jde bezpečně o zápis souhlásky „ž“. Podobně „č“ se píše jako *č* nebo *č* nebo spřežkou *cz*. V několika případech písař místo litery pro ostrou sykavku „c“ používá litery *č* s *punctem rotundem*, a to zpravidla v pozicích, kde výslovnost tupé sykavky nebyla zcela vyloučena; proto jsme toto psaní v transkripci respektovali, avšak s komentářem „(!)“. V zápise „š“ používá písař nejčastěji spřežky *ff* nebo nerozlišuje „š“ od „s“ a píše v obojím případě buďto *f*, nebo *ff*; jen sporadicky užívá pro odlišení *punctu rotundu* a píše *f*.

V písařově úzu je patrný zmatek při označování rozdílů „r“ a „ř“: třená vibranta „ř“ se často označuje spřežkou *rz* nebo *punctem rotundem r̄*, popř. virgulkou *ṙ* nebo se bez rozlišení píše jako *r*, a to zcela nesystematicky. Palatální „d“, „t“, „ň“ písař zpravidla graficky nijak neodlišuje od jejich nepalatálních protějšků, jen velmi sporadicky užívá i v těchto případech *punctu rotundu*. U jistých slov zachovává tradiční posloupnost *d+i*, *t+i*, *n+i* stejně jako písař předchozího rukopisu.

Písmenem *w* se v rukopise označuje foném /v/. Písmenem *v* se značí zpravidla foném krátké /u/ v náslovném postavení. Písař však užívá zejmé-

na ke konci rukopisu tohoto písmene nedůsledně i k označování fonému /v/, především v náslovném postavení, a to i ve slovech, která mají na jiných místech v násloví písmeno *w*. (Tato nedůslednost se ve značně menší míře vyskytuje i v rukopise traktátu *O Boží krvi*.) Rozhodnout, zda jde jen o grafickou nedůslednost, nebo zda jde o důsledek přetrvávající bilabiální výslovnosti [w] fonému /v/, bohužel nelze; v těchto případech používáme v transkripci liter *v* a *u* standardním způsobem podle většinového úzu.

Pro krátký i dlouhý vzestupný diftong „ě“, „ie“ používá písař jediného znaku: *ie*. Je známo, že v průběhu 15. století tzv. jotace zanikla ve všech pozicích s výjimkou postavení po retnicích a že v době vzniku našeho textu nedlouho po roce 1415³ tento proces již započal. Graficky se ovšem tradičně ještě dosti dlouho označovala jotace i tam, kde se už nevylovovala; tyto případy nelze zejména v ranějších textech jednoznačně odlišit od záznamu skutečné fónické realizace, proto rozlišení „ě“ – „ie“ v transkripci ponecháváme všude tam, kde písař jotaci naznačil, přičemž se jinak držíme běžných transkripčních zásad a standardně transkribujeme „ě“ – „ie“ podle dnešních znalostí o stavu českého jazyka na začátku 15. století. Stejně tak transkribujeme výrazy se sykavkami a polosykavkami a doplňujeme psaní „d“^c, „t“^c, „ň“^c.

Všeobecně se držíme zásad uvedených v Daňhelkových *Směrnících pro vydávání starších českých textů* (Husitský Tábor 8, 1985, s. 285–301), jimiž se u obou rukopisů řídíme i v ostatních aspektech transkripce kromě psaní velkých písmen. U slov, jež mají konotaci náboženské úcty, je psaní velkých a malých písmen ve starších textech značně nejednotné, dokonce u téhož písaře. Držíme se proto v tomto ohledu úzu českého ekumenického překladu Bible ve vydání z roku 1985. Transkripci latinských textů jsme prováděli podle zásad, které vypracoval Bohumil Ryba.

Za obětavou pomoc při sazbě edice pomocí CTE děkujeme kolegyni Mgr. Petře Mutlové, Ph.D., M.A.

Sigly:

B – Knihovna Národního musea v Praze III B 11, fol. 155v-180r

D – Národní knihovna České republiky v Praze XI D 9, fol. 161r-170r

3 Srov. KRMÍČKOVÁ, Helena: *Nedochovaná předloha rukopisů PUK XI D 9 a ÖNB 4940*, SPFFBU C 48, 2001, s. 89-98.